

Mari Luukkonen

Turvallisuuspoliisista turvallisuuspalveluksi. Suojelupoliisin kehittäminen ja sen yhteiskunnallisen aseman muutos

ABSTRAKTI / ABSTRACT

Suojelupoliisia ja sen toimintaa tarkasteltaessa keskitytään yleensä vastavakoiluun ja terrorismin torjuntaan. Tässä artikkelissa suojelupoliisin historiaa tarkastellaan organisaation strategisen kehittämisen ja johtamisen näkökulmasta. Tarkasteluajanjaksona on Seppo Tiitisen päällikkökäusi 1978–1990, jolloin tavoitteena oli viraston kehittäminen pohjoismaisten turvallisuuspoliisien tasolle. Tuon tavoitteen voi sanoa toteutuneen hyvin. Samalla normalisoitui viraston yhteiskunnallinen asema ja merkitys osana Suomen kokonaisturvallisuudesta vastaavaa viranomaiskenttää. Selkeimmät epäonnistumiset olivat sen sijaan viraston sisäisiä. Toteutumatta jäivät niin toiveet organisaatiokulttuurin muutoksesta kuin valtiojohdon päätöksentekoa tukevasta analyysitoiminnasta.

The usual topics that interest historians of Finnish Security Police (SUPO) are counter espionage and counter terrorism. In this article, the viewpoint is however that of organizational development and management on strategic level. The article covers the directorship of Seppo Tiitinen (1978–1990), when the aim was set to bring SUPO to the same level as its Nordic partners. That aim was realised quite well. At the same time SUPO's status and significance in Finnish society was normalized – it became one authority among others in charge of national security. The most evident failure was the inability to achieve change in organisational culture. In addition, providing significant intelligence for the government didn't come to realization as intended.

Suojelupoliisi, organisaation kehittäminen, johtaminen, organisaatiokulttuuri, muutos, Finnish Security Police, organizational development, management, organizational culture, change

Mari Luukkonen, VTT, Poliittinen historia, Turun yliopisto, mariluukkonen76@gmail.com

Johdanto

Suojelupoliisin valvontatoimiston päällikön tehtävästä vuonna 1981 eläköitynyt Arvi Koli arvioi muistelmissaan suojelupoliisin jääneen 1970-luvun aikana pahasti jälkeen yhteiskunnallisesta kehityksestä. Syyn hän näki viraston sulkeutuneessa ja sisäänpäin lämpiävässä ilmapiirissä sekä viraston ylimmän johdon passiivisessa yhteiskuntasuhteiden hoidossa. Kun viraston kontaktit elävään ja kehittyvään yhteiskuntaan jäivät ohuiksi, eivät yhteiskunnalliset muutokset heijastuneet viraston toiminnassa. Siitä seurasi virastoa kohtaan tunnettua epäluuloa, vaikka päätehtävissään virasto saavutti kiitettyjäkin tuloksia.¹

Näitä Kolin tarkoittamia yhteiskunnallisia muutoksia oli kaksi: Suomen ulkopoliittisen linjan kehitys suhteessa Neuvostoliittoon sekä kommunistien sisäpoliittinen aseman normalisoituminen. Arvo Pentti oli kyllä omalla päällikkökautellaan 1972–78 yrittänyt näiltä osin muuttaa viraston toimintatapoja, mutta tulokset jäivät heikoiksi. Kuten Pentti operatiivisesta toiminnasta vastanneelle apulaispäällikkö Seppo Pylkkäselle totesi, tuntuivat suojelupoliisissa alaiset johtavan toimintaa, ei viraston johto.² Tähän tuli muutos toukokuussa 1978, kun suojelupoliisin päällikkönä aloitti eduskunnan perustuslaki- ja ulkoasiainvaliokuntien sihteeri Seppo Tiitinen. Hänellä oli puoluerajojen yli hyvät suhteet yhteiskunnan merkittäviin päätöksentekijöihin ja vaikuttajiin.³

Uusi päällikkö nosti heti toukokuun 1978 alussa pidetyssä päällystökokouksessa esille kolme keskeisintä osa-aluetta, jotka hän halusi virastossa saattaa kuntoon: ulkopoliittikan huomioiminen käytännön toiminnassa, oman toiminnan kehittäminen ja tehostaminen sekä viraston sisäinen yhteishenki, sillä ilman ehdotonta yhteistyökykyä ja -halua sekä luottamuksellista yhteistyöilmapiiriä, ei viraston toiminnasta tulisi mitään.⁴ Tavoitteet saivat konkreettisen kehittämissuunnitelman muodon joulukuussa 1978, jolloin suojelupoliisin sisäisessä tiedotuslehtisessä julkaistiin Tiitisen kirjoitus ”Suojelupoliisin toiminnasta ja sen kehittämisestä”. Huomiota tulitaisiin kiinnittämään ennen kaikkea viraston toimintaperiaatteisiin ja -tapoihin, analyysitoiminnan käynnistämiseen ja viraston yhteiskunnallisen aseman vahvistamiseen.⁵ Tavoite viraston kokonaisvaltaisesta kehittämisestä pohjoismaisten turvallisuuspoliisien tasolle oli kunnianhimoinen. Muutos ei tapahtunut ilman vastarintaa. Koli puhuu muistelmissaan vuosista 1979–80 jopa viraston sisäisenä kriisinä.⁶

Suojelupoliisin organisaatiota, sen kehittymistä ja sisäistä kehittämistä on tutkittu vielä vähän. Viraston alkuvaiheita ovat valottaneet artikkeleissaan Juha Pohjonen ja Kimmo Rentola. Ensimmäisen laajemman katsauksen viraston toimintaan tarjoaa Rentolan ”Suojelupoliisi kylmässä sodassa 1949–1991” teoksessa *Ratakatu 12*.⁷ Tätä kuvaa syvensin Seppo Tiitisen päällikkökauden osalta väitöskirjassani *Rautaesiripun varjossa*, missä viraston kehittämisen näkökulmasta esille nousivat ennen kaikkea muutokset vastavakoilussa sekä viraston kansainvälisissä suhteissa.⁸ Nuo muutokset eivät kuitenkaan tarjoa selitystä Kolin esiin nostamalle kriisille. Mistä kaikesta tuossa suojelupoliisin sisäisessä kriisissä oli kyse ja miten viraston kehittämisessä lopulta onnistuttiin? Sitä tarkastelen tässä artikkelissa suojelupoliisin arkistomateriaalin pohjalta. Arkistoaineiston jättämiä aukkoja olen paikannut Seppo Tiitisen ja kolmen hänen päällikkökautellaan suojelupoliisissa työskennelleen henkilön haastatteluilla.

Artikkeli edustaa perinteistä alkuperäislähteisiin nojaavaa historiankirjoitusta ja suojelupoliisin organisaation tutkimuksen näkökulmasta perustutkimusta. Samalla nousee esille kysymyksiä johtamisen haasteista tilanteessa, jossa organisaatioon ulkopuolelta kohdistuvat odotukset törmäävät vahvan organisaatiokulttuurin synnyttämään vastarintaan. Mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe olisikin analysoida Seppo Tiitisen päällikkökautta johtamis- ja organisaatiotutkimuksen viitekehityksessä ja esimerkiksi strategiateorian näkökulmasta.

Valot päälle

Seppo Tiitisen päällikkökautensa alussa tekemä arvio suojelupoliisin sisäisestä tilasta ei ollut mairitteleva. Virasto oli “vakavassa pysähtyneisyyden ja jälkeenjääneisyyden tilassa sekä hallinnollisesti että toiminnallisesti”. Palkat kyllä maksettiin, mutta työn tulokset jäivät vaatimattomiksi. Osaltaan toiminnan tehottomuus johtui niukoista resursseista. Puutetta oli kaikesta aina kenttävalvonnassa käytettävistä autoista lähtien.⁹ Syynä oli myös huono johtaminen. Siinä missä valvontatoimiston kohdalla kyse oli toiminnan suunnitelmallisuuden puutteesta, turvallisuustoimistossa johtamista ja toiminnan valvontaa ei tuntunut olevan ollenkaan. Se oli johtanut paitsi toimiston henkilöstössä esiintyvään motivaation puutteeseen myös erilaisten sisäisten klikkien syntymiseen. Tuloksena oli tilanne, jossa ei välttämättä aina tiedetty edes sitä, missä turvallisuustoimiston toimenhaltijat kulloinkin olivat ja mitä he tekivät.¹⁰

Kehittämistavoitteiden saavuttamiseksi oli siis lähdettävä liikkeelle perusasioista – toimintaresurssien varmistamisesta ja johtamisen kehittamisestä. Kuten Tiitinen itse tilannetta kuvasi, oli aika sytyttää valot.¹¹

Helpommin parannettavissa oli resurssipula, jonka syyksi oli päällikön sihteeri Kaarina Kykkäsen kanssa käydyissä keskusteluissa paljastunut aikaisemman johdon passiivisuus määrärahojen kasvattamisessa.¹² Tiitinen päätti tehdä parhaansa tilanteen korjaamiseksi, mutta se ei onnistuisi, ellei yleinen varautunut suhtautuminen virastoon muuttuisi. Lisäresursseista oli turha haaveilla, jos poliittiset päätöksentekijät eivät kokeneet virastoa tarpeelliseksi valtionhallinnon osaksi tai jos siihen kohdistui kansalaisten keskuudessa suuria epäluuloja.

Tarvittavaa “goodwilliä” oli mahdollista kasvattaa paitsi Tiitisen aktiivisella yhteydenpidolla päätöksentekijöihin, myös kiinnittämällä aikaisempaa enemmän huomiota viraston muulle valtionhallinnolle tarjoamiin palveluluonteisiin tehtäviin (turvallisuusvartiointi sekä muu turvallisuuteen liittyvä ohjaus-, neuvonta ja turvatarkastustoiminta). Myös tiedotustoimintaa tuli kehittää, sillä viraston tuottamat katsaukset eivät antaneet lopulta kovinkaan paljon hyödyllistä tietoa niitä vastaan ottaneille viranomaisille. Kansalaisten suuntaan tuli puolestaan lisätä suojelupoliisin tehtävälueeseen liittyvää tiedottamista. Sen kautta lisättiin yleistä turvallisuustietoisuutta sekä hälvennettiin virastoon liitettyä salaperäisyyttä ja sitä kohtaan tunnettua epäluuloa.¹³

Keskeistä viraston yhteiskunnallisen aseman muuttamisessa oli myös länsimaisen oikeusvaltion peruseriaatteisiin kuuluvan parlamentaarisen valvonnan kehittäminen. Siihen asti asia oli kuitattu lähinnä tiiviillä yhteydellä viraston toiminnasta vastanneen sisäasiainministerin kanssa, minkä lisäksi viraston tekemisiä tarkasteltiin välillisesti Poliisiasiain neuvottelukunnassa ja eduskunnan budjettiasioissa harjoittaman valvonnan kautta.¹⁴ Tässä tarkoituksessa Tiitinen käynnistikin heti syksyllä 1978 suoran yhteydenpidon eduskunnan keskeisten valiokuntien kanssa. Esittelemällä näille aikaisempaa tarkemmin suojelupoliisin tehtäviä ja toimintaa, voitaisiin osoittaa viraston toiminnan asiallisuus ja poliittinen puolueettomuus.¹⁵

Resurssitilanne alkoikin parantua nopeasti, sillä jo lokakuussa 1978 saattoi uusi päällikkö todeta päällystölle käyttövarapuolen 20 prosentin lisäyksestä. Tulos oli monen vuoden paikallaan polkemisen jälkeen vähintäänkin tyydyttävä. Pientä lisäystä oli tapahtunut myös sekalaisten menojen puolella. Positiivinen kehitys jatkui vuonna 1979, jolloin muutaman lisävakanssin ja yhden uuden piiritoimiston lisäksi tehtiin muun muassa päätös leasing-autojen käyttöön otosta. Päätös oli merkittävä oman valvontatoiminnan suojaamisen kannalta.¹⁶

Koska huomattavia lisäyksiä sen enempää henkilöresursseihin kuin määrärahoihin ei kuitenkaan ollut näköpiirissä, tuli päähuomio kiinnittää määrästä laatuun. Pidemmän aikavälin

henkilöstöpoliittiseksi tavoitteeksi asetettiin, että kaikki poliisitoimenhaltijat voisivat käydä alipäällystökurssin. Tämän lisäksi virkarakennetta tulisi kehittää muuttamalla valtaosa etsivän vakansseista ylietsivän vakansseiksi. Muutoksella saataisiin poliisitoimenhaltijoiden virka- ja palkkarakenne vastaamaan keskusrikospoliisin virkarakennetta, mistä suojelupoliisi oli alkanut jäädä jälkeen. Myös naistoimenhaltijoiden ryhmää tulisi tarkastella samaan tapaan.¹⁷

Toinen tapa lisätä henkilöstön osaamista oli tukea virastossa oman toimensa ohella korkeakouluopintoja suorittavia. Jotta hankittu osaaminen ei karkaisi muihin virastoihin, sopi Seppo Tiitinen valtiovarainministeriön valtiosihteeri Teemu Hiltusen kanssa järjestelystä, jonka perusteella korkeakouluista valmistuneille saatiin järjestettyä päällystötason tarkastajan vakanssi joko suojelupoliisissa tai jossain muussa viraston toimintaan läheisesti liittyvässä organisaatioissa. Samoihin aikoihin toteutettiin lisäksi poliisiasetuksen muutos, jossa suojelupoliisin tarkastajien ja toimistopäälliköiden toimien kelpoisuusehtoihin lisättiin poliisipäällystön virkatutkinnon lisäksi toimeen soveltuva korkeakoulun loppututkinto sekä perehtyneisyys rikospoliisitehtäviin. Tämä avasi tien suojelupoliisin johtaviin tehtäviin myös poliisikoulua käymättömille ”siviileille”.¹⁸ Ensimmäinen tällainen tarkastajan virka luotiin syksyllä 1978 ja pari vakanssia lisää tuli keväällä 1979. Ne käytettiin analyysitoiminnan käynnistämiseen ja ennalta estävän turvallisuustyön tehostamiseen.¹⁹

Tiitinen korosti viraston päällystölle lokakuussa 1978, että poliisiasetuksen uudistus ei tarkoittanut sitä, ettei perinteisellä poliisikoulutuksella voisi enää edetä päällystötehtäviin. Sen sijaan kyse oli rinnakkaisen väylän luomisesta. Muutos oli Tiitisen mielestä välttämätön, jotta virasto pysyisi ajan tasalla eri aloilla tapahtuvassa kehityksessä ja voisi käyttää omaksi hyväkseen sitä tietämystä, mitä yhteiskunnassa lisääntyvän korkeakoulutuksen myötä oli tarjolla. Suojelupoliisin tehtäväkokonaisuutta ei yksinkertaisesti pystytty hoitamaan pelkällä poliisitoiminnan kokemuksella.²⁰

Kolmanneksi huomiota oli kiinnitettävä johtamisen kehittämiseen. Liikkeelle lähdettiin lisäämällä toimistopäällikön tehtävänkuvaaan kehittämis- ja suunnittelutehtävät, minkä jälkeen he voisivat johtaa kehittämistä eteenpäin omille alaisilleen. Toimenkuvan laajennus edellytti tietenkin palkkauksen tarkistamista. Sen Tiitinen otti esille suoraan presidentin kanssa. Lokakuun alussa 1978 presidentti Urho Kekkonen hyväksyi Tiitisen ehdotuksen suojelupoliisin toimistopäälliköiden palkan korotuksesta laittamalla puumerkkinsä asiaa koskevaan muistioon. Presidentti neuvoi Tiitistä menemään muistion kanssa ensin sisäasiainministeriöön ja sen jälkeen suoraan valtiovarainministeriöön asian toteuttamista varten.²¹ Rahapuoli oli sillä hoidettu. Ongelmat alkoivat seuraavana vuonna, kun viraston sisällä salassa valmisteltu uudistus paljastui.

Sisäinen kriisi

Helsingin pääosaston toimistopäälliköiden palkankorotus nostatti myrskyn piiritoimistoja luotsaavien tarkastajien keskuudessa, jotka olivat siihen saakka olleet palkkauksellisesti toimistopäälliköiden kanssa samalla tasolla. Tilanne kiristi entisestään pääosaston ja piiritoimistojen jo ennestään huonoja välejä – pääosaston ja piiritoimistojen välinen kilpailuasetelma ja luottamuspuola nähtiin yhtenä suurimmista tekijöistä virastoa sisäisesti vaivaavan me-hengen puuttumisen taustalla.²²

Asia otettiin esille päällystön kokouksessa lokakuussa 1979, mutta yhteisymmärrystä ei syntynyt. Seppo Tiitinen totesi olevansa hämmästyneenä asian nostattamasta tyytymättömyydestä, sillä hänestä oli vain hyvä, jos virastossa oli mahdollista tehdä omin toimin tarpeellisia palkkajärjestelyjä. Toimistopäälliköiden kohdalla sellaista perusteli tehtäviin lisätyt uudet vaatimukset, jollaisia ei piiritoimistoja vetävien tarkastajien tehtäviin kuulunut. Tiitinen myös muistutti, että jatkossa

toimistopäälliköiltä tulotaisiin edellyttämään akateemista loppututkintoa, minkä oli syytä näkyä myös palkassa. Asia oli valmisteltu yhteistyössä viraston henkilöstöyhdistyksen kanssa, mutta palkkaratkaisusta oli nimenomaisesti päätetty olla puhumatta, koska “keskenikäisen asian laajempi käsittely ei välttämättä olisi edistänyt tätä asiaa ja sen ennaikainen julkitulo olisi saattanut aiheuttaa muutospaineita”.²³

Ei mikään kaunis perustelu, eikä myöskään toimiva, sillä pian muiden henkilöstörakenteen kehittämistavoitteiden joukkoon kirjattiin tavoite piiritoimistojen tarkastajien ja toimistopäälliköiden palkkauksellisen suhteen palauttamisesta. Tavoite toteutui 1.3.1982 voimaan tulleen organisaatiouudistuksen yhteydessä, kun piiritoimistoja johtavien tarkastajien vakanssit muutettiin ylitarkastajiksi.²⁴ Se taas herätti närää muun henkilöstön keskuudessa ja puheet siitä, miten “herrat kyllä osasivat hoitaa asiansa”, kiihtyivät viraston käytävillä. Tiitinen kommentoi onnittelemalla tällaisen johtopäätöksen tehneitä, sillä havainto oli oikea. Etujen lisäksi johtoasemiin valittavilta odotettiin kuitenkin myös entistä enemmän tulosvastuuta.²⁵

Lokakuun 1979 päällystökokouksessa kävi selväksi sekin, että närää herätti myös pitkän linjan poliisimiesten ylenemismahdollisuuksien kaventuminen, jos toimistopäälliköiden vakanssit avattaisiin yliopisto- ja korkeakoulututkinnon suorittaneille henkilöille. Tähän Tiitinen totesi, että vaikka yksiköiden²⁶ johtajilta tulotaisiin edellyttämään hyvin laaja-alaista koulutusta, jäisi pääyksiköiden sisällä kyllä mahdollisuuksia uralla etenemiseen myös poliisikoulutuksen saaneille. Omalta osaltaan päällikkö korosti vielä kerran, että hänen pyrkimyksensä oli ”rehellisesti ja mahdollisimman voimaperäisesti kehittää tätä laitosta parempaan suuntaan, niin että voimme käyttää kaikki laitoksessa jo olevat resurssit mahdollisimman suuresti hyväksemme ja hankkia laitoksen käyttöön yhä uusia resursseja”.²⁷

Salassa valmistellun palkkaratkaisun lisäksi toinen viraston sisäisen ilmapiirin kiristymiseen vaikuttanut tekijä olikin siviilien tulo taloon. Jos se olisi rajoittunut vain akateemisen loppututkinnon jo suorittaneisiin ja kohdistunut käynnistymässä olevaan analyysitoimintaan tai ylimpiin johtotehtäviin, olisi suuremmalta vastakkainasettelulta mahdollisesti välttytty. Siviilejä saatettiin kuitenkin nimittää myös varsinaisiin poliisitehtäviin, ja mikä poliisihenkilöstön näkökulmasta pahinta, vähintäänkin poliittisilta vaikuttavilla suosituksilla, kuten tapahtui Matti Saarelaisen kohdalla vuonna 1980. Suojelupoliisin henkilökuntayhdistyksen vuosikokouksessa keväällä 1981 esitettiin ponsi sen selvittämiseksi, mikä oli henkilöstön vakanssitulevaisuus verrattaessa poliisin päällystökurssin käyneitä, akateemisen loppututkinnon suorittaneita ja sopivan puoluekannan omaavia hakijoita. Taustalla vaikutti poliisihenkilöstön tunne, ettei uusi päällikkö arvostanut poliisien työtä ja osaamista.²⁸

Ponnen esittämisen ajoitukseen vaikutti luultavasti helmikuussa 1981 valmistunut suunnitelma viraston uudeksi organisaatioksi ja siinä uudeksi toiminnoksi suunniteltu sihteeristö, jonka virat tulisivat olemaan pääosin päällystötasoa (tarkastaja/ylitarkastaja) ja joiden kelpoisuusvaatimuksena oli akateeminen loppututkinto.²⁹ Perinteiseen poliisiorganisaatioon oltiin siis perustamassa tehtäviä, jotka jäivät poliisien ulottumattomiin. Suojelupoliisin virkarakenteen kehityksestä kannettiin huolta myös sisäasiainministeriön poliisiosastolla, missä uudistusta kommentointiin virkojen kelpoisuusehtojen osalta, että “uudistus ei saa johtaa poliisin sisäisen henkilöstöhankinnan heikkenemiseen suojelupoliisissa”.³⁰

Viimeinen sisäisen kriisin ainesosa oli edellä mainitussa ponnessakin näkynyt pelko politiikan tulosta taloon. Kyse oli paitsi “suomettumisen” pelosta – siitä, että ulkopolitiikan huomioiminen viraston toiminnassa estäisi tehokkaan vastavakoilun – myös huolesta poliittisten kuppikuntien synnystä henkilöstön keskuuteen. Huoli konkretisoitui syksyllä 1978, kun pääministeri Kalevi Sorsan (SDP) eduskunta-avustaja Seppo Nevala nimitettiin osana Tiitisen nimityspakettia hallintotoimiston päälliköksi. Viraston sisäisessä “puskaradiossa” alkoi kiertää huhu, että nimitys oli seurausta

pääministeri Sorsan hermostumisesta Keskustapuolueen johtaman Supon³¹ toimintaan, jonka uskottiin urkkivan sosialidemokraatteja. Nevalan uskottiin menevän heti ensi töikseen arkistoon lukemaan, mitä siellä oli kirjoitettuna sosialidemokraattisesta puolueesta ja raportoivan tiedot eteenpäin. Henkilöstön piirissä pelättiin Nevalan tuovan mukanaan myös “pelin politiikan”, ja että lopulta Supo joutuisi toimimaan sisäpoliittisin perustein pääministerin käsikassarana sekä menettävän oikeuden valita itse omat kohteensa. Nevalan nimityksen pelättiin myös vaikuttavan suojelupoliisia tiedonhankinnassa avustavien henkilöiden halukkuuteen tehdä yhteistyötä viraston kanssa.³²

Tiitinen keskusteli Nevalan tulosta päällystön kanssa jo ennen virallista nimitystä lokakuussa 1978. Käytännössä päällikkö totesi realiteetit: nimitys oli pääministeri Sorsan nimenomainen tahto. Koska sosialidemokraatit olivat keskeinen voima suomalaisessa yhteiskunnassa, ei valtakunnassa voinut olla sellaista merkittävää laitosta, jossa heillä ei olisi minkäänlaista roolia. Nimitys voitiin kuitenkin nähdä hyvänä asiana, sillä sen myötä SDP käytännössä tunnusti suojelupoliisin keskeisen merkityksen itsenäisessä Suomessa. Nimitys olisi lisäksi omiaan hälventämään SDP:n piirissä suojelupoliisia kohtaan tunnettua epäluuloa.³³ Vielä 1970-luvun alussa puolue oli vaatinut viraston lakkauttamista tarpeettomana ja demokraattiseen yhteiskuntajärjestelmään huonosti sopivana.³⁴

Tiitinen kertoi lisäksi, että niin Sorsan kuin Nevalankin kanssa oli selkeästi keskusteltu siitä, että kysymyksessä ei ollut yhdyshenkilötehtävän luominen suojelupoliisin ja sosialidemokraattisen puolueen välille. Myöskään mitään puolueiden perusteella tapahtuvaa klikkiytymistä ei tultaisi sallimaan sen enempää Nevalan kuin kenenkään muunkaan ympärille. “Näillä lähtökohdilla Seppo Nevala on tulossa taloon”, totesi Tiitinen. Hän toivoi ennakkoluulotonta suhtautumista ja yhteistyöedellytysten luomista nykyisen henkilöstön puolelta. “Sillä tavalla päästään ehkä tämänkin karikon ohi ilman vaurioita.”³⁵

Ennakkoluuloilta ei kuitenkaan välttytty. Osansa sai niin Nevala, jonka eräs etsivä haukkui vuoden 1978 pikkujouluissa melko pahasti, kuin Tiitinenkin, jonka linjauksille ulkopoliittisten realiteettien huomioimisesta suojelupoliisin toiminnassa lähinnä naureskeltiin.³⁶ Oli heitäkin, joiden kohdalla henkilökohtaiset mielipiteet ja poliittiset näkemykset osuivat hyvin yksin viraston sisällä ja sen toiminnassa tapahtuvien muutosten kanssa. Yksi heistä oli Heikki Maijanen, joka kiteytti muutosta kannattaneiden näkökulman viraston sisäisessä henkilöstölehdessä seuraavasti: “Syy ikuisesti äreiden isänmaallisuuden itselleen omineiden kaunaisuuteen onkin siinä, että he eivät ole kyenneet mukautumaan muuttuvaan elämänmenoon ja sen mukanaan tuomiin uusiin asenteisiin. Syitä omiin turhautumiin haetaan poliittisista klikeistä, vaikka todelliset syyt ovatkin muualla. Ennen tärkeät asiat ovat tänään vähemmän tärkeitä.”³⁷ Yksi yhteiskunnallisen muutoksen seurauksena merkityksensä menettänyt asia oli kommunistien valvonta.

Irtiotto menneestä – systemaattisen kommunistivalvonnan loppu

Syy kommunistien yleisvalvonnan tarpeellisuuden loppumiseen oli sisäpoliittinen – kommunistit olivat hallituksessa ja “ainakin osin lojaaleja nykyiselle yhteiskuntajärjestykselle”, joten valvonnan tuli olla selektiivistä. Ketään yksittäistä henkilöä tai henkilöiden yhteenliittymää ei tullut valvoa pelkän poliittisen vakaumuksen vuoksi, joten siihen saakka vallalla olleesta automaattisesta kommunistien rekisteröinnistä oli luovuttava. Valvontaa tuli suorittaa vain silloin, kun oli syytä epäillä väkivaltaista tai yhteiskuntaa vastaan suunnattua toimintaa, tai jos toiminnan epäiltiin olevan “kauko-ohjattua”, jonkin vieraan valtion ohjauksessa toteutettua, tulipa uhka sitten vasemmalta tai oikealta.³⁸

Viraston perinteinen, ideologisesti värittynyt kommunistivalvonta näkyi vielä 1980-luvun alussa viraston lausuntotoiminnassa. Ongelma oli siinä, että Supon eri tahoille antamat lausunnot eivät aina

(antajasta riippuen) mahtuneet lain puitteisiin. Vaikka sisäasiainministeriö oli jo vuonna 1975 antanut ohjeen, joka kielsi henkilöiden rekisteröinnin pelkän poliittisen suuntauksen perusteella, saattoivat henkilölausunnot edelleen sisältää asiaan kuulumattomia mainintoja lausunnon kohteiden sukutaustasta ja sen poliittisesta väristä. Pahimmillaan niissä oli jopa lausunnon antajan omia mielipiteitä niin hakijasta kuin tämän sukulaisista. Ongelmallista oli sekin, että lausuntoja saatettiin antaa puhelimitse, mikä teki toiminnan valvonnan mahdottomaksi. Esimerkiksi Rauma-Repolassa oli ollut tapana soittaa jokaisesta työpaikan hakijasta suojelupoliisille, mistä oli heti saatu suullisesti tiedot siitä, mitä kukakin hakija oli tehnyt. Yhtäkään Supon antamien tietojen perusteella radikaali-kommunistina pidettyä henkilöä ei ollut otettu töihin. Erityisen herkästi näitä mielipiteitä lausuttiin myös poliisikouluun pyrkivistä. Tästä oli seurauksena (sinänsä siis oikeutetut) vihjailut suojelupoliisin osuudesta virkakieltojärjestelmän, syrjinnän tai muun laittomuuden ylläpitämiseen.³⁹

Systemaattisen kommunistivalvonnan loppumisella oli mitä suurimmassa määrin merkitystä viraston yhteiskunnallisen aseman kehittämisen kannalta. Myös kansanedustajien piirissä eniten kielteisyyttä suojelupoliisia kohtaan herätti epävarmuus tarpeettomien ”intiimitietojen” rekisteröinnistä. Oli aika selvittää, voitaisiinko lausuntotoimintaa koskevia säännöksiä ja ohjeita kehittämällä vähentää virastoon kohdistuvia epäluuloja ja korostaa yksilön oikeuksia.⁴⁰

Tässä tarkoituksessa suojelupoliisin sisällä aloitettiin viraston ennalta ehkäisevää toimintaa koskevan määräyksen valmistelu. Tavoitteena oli määritellä mahdollisimman yksiselitteisesti ”mihin tiedotustoimintaa suunnataan, minkälaisin perustein sitä voidaan antaa, mitä tietoja luovutetaan ja missä muodossa se voi tapahtua”. Määräykselle tuli saada myös ”niin korkean tason siunaus”, että viraston olisi mahdollista puolustautua julkisuudessa esitettyjä vihjailuja vastaan.⁴¹

Kun maaliskuun alussa 1982 voimaan tuleva organisaatiomuutos joka tapauksessa edellytti joidenkin muutosten tekemistä voimassa olleeseen poliisiasetukseen, suojelupoliisi ehdotti, että siihen tehtäisiin samalla uudistuksia laajemminkin, kuin mitä pelkät organisatoriset muutokset olisivat edellyttäneet. Niin poliisiasetuksen 36 pykälään ehdotettiin lisäystä, jonka perusteella ”suojelupoliisin tulee sen lisäksi, mitä poliisilaissa on säädetty, antaa sisäasiainministeriön vahvistamien yleisten perusteiden mukaisesti viranomaisille ja yhteisöille sellaisia ohjeita, neuvoja ja tietoja, jotka ovat tarpeen valtion turvallisuuden ylläpitämiseksi tai siihen kohdistuvien loukkausten ehkäisemiseksi”.⁴²

Kirjauksella tavoiteltiin niin toiminnallista joustavuutta kuin valvonnan tehostamista. Joustavuutta edusti se, ettei informaation saantiin oikeutettuja tahoja lueteltu asetustasolla, vaan ne määriteltäisiin erikseen sisäasiainministeriön päätöksellä, jota olisi tarpeen tullen huomattavasti helpompi päivittää. Valvonnan tehostamista merkitsi puolestaan se, että eduskunnan luottamuksen varassa toimiva sisäasiainministeri vahvistaisi turvallisuustyössä kulloinkin noudatettavat yleiset toimintalinjat, joiden sisällä suojelupoliisi tuli toimintaa suorittamaan.⁴³ Sisäasiainministeriön päätös suojelupoliisin ennalta ehkäisevässä turvallisuustyössä noudatettavista yleisistä perusteista annettiin 9.7.1982 ja se tuli voimaan syyskuussa 1982.⁴⁴

Vasemmiston piirissä asetusta nähtiin kuitenkin työnantajapuolen juonena, jonka nojalla Supon rekisteritietojen luovuttamisesta yritysjohtolle tehtiin laillista. Huoli näkyi myös katukuvassa, kun eri puolilta Helsinkiä alkoi löytyä Supo-aiheisia tarroja, joissa kysyttiin ”Kuka on SUOPON vasikka Sinun työpaikallasi?” tai ”Joko tiedät kuka on SUOPON TIEDOTTAJA ammattiosastossasi?”⁴⁵ Viraston sisällä muutama ”vanha jääkäri” piti puolestaan Tiitistä kommunistivalvonnan suitsimisen vuoksi suoranaista kommunistina.⁴⁶

Organisaatiouudistuksella tehokkuutta ja vaikuttavuutta

Seppo Tiitisen päällikkökauden ensimmäiset vuodet olivat olleet suurten toimintatapojen osalta perustavanlaatuisen muutosten aikaa. Vuoteen 1982 tultaessa edellä luetelluista, Tiitisen kautensa alussa asettamista tavoitteista voi todeta, että ulkopoliittikan huomioiminen viraston operatiivisessa toiminnassa oli toteutettu ja toiminnan kehittäminen saatu hyvään vauhtiin.⁴⁷ Myös johtamisen kehittämiseksi ja analyysitoiminnan käynnistämiseksi oli luotu puitteet niin poliisiasetukseen tehdyillä muutoksilla kuin sisäisillä palkkaratkaisuilla. Seuraavaksi tuli varmistaa, että itse organisaatorakenne tukisi parhaalla mahdollisella tavalla asetettuja tavoitteita.

1.3.1982 voimaan tullut uusi organisaatio oli viraston ylimmän johdon luomus. Muutoksen valmistelu oli aloitettu lokakuun lopulla 1979, jolloin asetettiin uudistusta valmisteleva työryhmä. Sen puheenjohtajana toimi Tiitinen itse, apulaispäällikkönä Seppo Pylkkänen sekä toimistopäällikköinä Arvi Koli (valvontatoimisto), Alpo Neuvonen (turvallisuusosasto) ja Seppo Nevala (hallintotoimisto). Työryhmän muistio valmistui helmikuussa 1981, minkä jälkeen varmistettiin vielä muutoksen edellyttämien määrärahojen saaminen vuoden 1982 budjettiin.⁴⁸

Uudella organisaatiolla tavoiteltiin toiminnan vaikuttavuuden ja ennaltaehkäisevän toiminnan lisäämistä sekä tehokkaampaa henkilöresurssien käyttöä. Tiedonhankinnan osalta se tarkoitti koordinoitua johtamista ja tiedonhankintaa avustavien toimintojen selvälinjaista erottamista omaksi kokonaisuudekseen. Tässä tarkoituksessa virastossa siirryttiin myös kahden apulaispäällikön malliin; operatiivinen apulaispäällikkö vastasi valvonta- ja turvallisuusosaston toiminnan johtamisesta ja koordinaatiosta, hallinnollinen apulaispäällikkö keskittyi ns. tukitoimintojen johtamiseen (hallinto- ja arkistotoimisto sekä teknillinen osasto).⁴⁹

Turvallisuuspalveluonteiset turvavartiointitehtävät sekä ennalta ehkäisevän turvallisuustiedotuksen kehittämisen ja toteuttamisen sai vastuulleen turvallisuusosasto. Työ lähtikin hyvin liikkeelle ja 1980-luvun puoliväliin tultaessa suojelupoliisin pitämille ”turvallisuusbriffauksille” olisi ollut jo enemmän kysyntää kuin mihin turvallisuusosaston resurssit riittivät. Erityisesti huipputeknologiaa hyväkseen käyttävät tai ulkomaankauppaan osallistuvat teolliset ja kaupalliset yritykset ottivat neuvoja vastaan mielellään. Sen sijaan haasteellisimmaksi asiakkaaksi osoittautui hieman yllättäen valtionhallinto, jonka sisällä esiintyi yhteistyöhaluttomuutta ja turvallisuusriskeistä pittaamattomuutta sekä jopa suoranaista vastahankaisuutta. Valtionhallinnon osalta myönteistä kehitystä alkoi tapahtua vasta vuonna 1986, jolloin erityisesti yliopistot ja korkeakoulut sekä tiedon tuottamiseen ja tutkimukseen erikoistuneet virastot tulivat toiminnan piiriin. Mielenkiinnon lisääntymisestä huolimatta valtion keskushallinto (valtioneuvosto ja varsinaiset keskusvirastot) pysyi kuitenkin edelleen lähes täysin järjestetyn turvallisuustyön ulkopuolella.⁵⁰

Kokonaan uutta organisaatiouudistuksessa oli hankitun tiedon analysoinnista ja virastosta ulospäin annettavan informaation valmistelusta vastaamaan perustettu sihteeristö, jonka tehtäviin kuului lisäksi päällikön avustaminen lisääntyvien kansainvälisten suhteiden hoidossa. Tärkein raporttituote oli jo vuonna 1980 ilmestymisensä aloittanut neljä kertaa vuodessa toimitettu katsaus, missä viraston toimialaan kuuluvat yksittäiset tapahtumat oli tarkoitus asettaa laajempiin asiayhteyksiin, ja jos mahdollista, ennakoita myös tulevia tapahtumia. Tällainen analyysitoiminnan kehittäminen oli tarpeen, jotta suojelupoliisin hankkima tieto saataisiin hyödynnettyä ja saatettua poliittisen päätöksentekijän, erityisesti ulkopoliittisen johdon käyttöön ja sitä kautta valtakunnan hyväksi käytettäväksi.⁵¹ Joitain yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta katsaus ei Tiitisen päällikkökäudellä tähän tavoitteeseen yltänyt,

vaan kyse oli lähinnä kuluneen vuosineljänneksen aikana suojelupoliisin toimialalla tapahtuneiden asioiden yhteenvedoista.⁵²

Sihteeristön toiminta ei säilyneiden lähteiden valossa vaikuta muutoinkaan olleen erityisen onnistunutta. Suunnitellut tutkimukset ja yhteenvedot eivät juuri koskaan valmistuneet, eikä aikaa jäänyt myöskään analyysimenetelmien kehittämiseksi. Sen sijaan resurssit kuuluivat sinänsä tärkeiden suojelupoliisin kansainvälisten suhteiden hoitoon ja viraston ulkopuolellekin jaettavan lehdistökatsauksen laadintaan. Osasyynä heikkoon tulokseen oli silläkin, että kun analyysitehtäviin nimitettiin talon sisältä aikaisemmin operatiivisessa toiminnassa mukana olleita, jatkoivat he omaa tiedonhankintaansa myös sihteeristössä. Se herätti närää varsinaisissa tiedonhankintaosastoissa. Lopulta vuonna 1987 analyysitoiminta siirrettiin takaisin valvonta- ja turvallisuusosastoissa tehtäväksi.⁵³

Voikin sanoa, että tehokkaimmin suojelupoliisi toimitti tietoa valtiojohdon päätöksenteon tueksi Tiitisen kahdenkeskisten tapaamisten kautta niin presidentin, sisäasiain- ja muiden ministereiden sekä esimerkiksi ulkoministeriön valtiosihteerin kanssa. Näissä keskusteluissa Tiitinen kertoi yksityiskohtaisesti niin suojelupoliisin hankkimien kuin omien tapaamistensa kautta saamistaan tiedoista. Lisäksi presidentille jaettiin kansainvälisiltä kumppaneilta saatuja analyysiejä.

Vaikka suojelupoliisin analyysitoiminta ei vielä Tiitisen päällikkökauden aikana ehtinyt kovin pitkälle jalostua, onnistuttiin toiminnan kehittämisessä ja tehostamisessa muilta osin vähintäänkin tyydyttävästi. Ainakin pahimmasta vajeoiminnasta päästiin. 1980-luvun mittaan uudeksi ongelmaksi muodostui resurssipula. Valvontaosaston puolella synä oli se, että oman toiminnan kehittämisen ja tehostamisen seurauksena vakoilujuttuja alkoi nousta esille enemmän kuin niitä ehdittiin tutkia. Turvallisuusosastolla resursseja söi etenkin turvavartiointitehtävät.⁵⁴ Toisaalta juuri ne olivat omiaan muokkaamaan suojelupoliisin roolia turvallisuuspoliisista kohti turvallisuuspalvelua.

68

Yksi Tiitisen päällikkökauden merkittävimmistä saavutuksista olikin viraston yhteiskunnallisen aseman ja merkityksen normalisoituminen. Siitä kiitos kuului päällikön henkilökohtaisen aktiivisuuden lisäksi viraston muiden tasojen kontaktien lisääntymiselle niin muiden viranomaisten kuin ennalta estävän turvallisuustyön kautta myös elinkeinoelämän piirissä. Myös mediassa suojelupoliisi näkyi aikaisempaa enemmän. Uutta olivat niin Tiitisen antamat haastattelut kuin esimerkiksi tieteellisteknisestä vakoilusta varoittavat artikkelit. Aseman normalisoituminen näkyi paitsi viraston henkilöstöresursseissa, jotka kasvoivat yli 50 prosentilla, myös toimivaltuuksissa, mistä selvimpänä esimerkkinä olivat suojelupoliisille myönnetyt esitutkinta- ja pakkokeino-oikeudet. Niitä koskeva lakiuudistus meni eduskunnassa läpi ilman suurempaa draamatiikkaa ja tuli voimaan 1.1.1989.⁵⁵

Päällikkövirasto – hyvässä ja pahassa

Arvi Kolin joulukuussa 1978 tekemän arvion Seppo Tiitisen mahdollisuuksista viraston ulkoisen aseman ja merkityksen kasvattamisen osalta voi sanoa osuneen oikeaan. ”Tulevaisuutta on vaikea ennustaa, mutta kolmea viimeistä vuosikymmentä taustana käyttäen edesspäin näyttäisi olevan sellaisia merkkejä, joiden mukaan laitos on saamassa taakseen laajempaa tukea ja lisää arvostusta”, Koli kirjoitti.⁵⁶ Tärkeää oli tuen ja arvostuksen ansaitseminen presidentti Urho Kekkosen silmissä. Tiitiselä oli erittäin hyvät henkilökohtaiset suhteet myös sisäasiainministeri Eino Uusitalon (Keskustapuolue) kanssa, jolla oli Tiitisen oman arvion mukaan suuri merkitys siinä, että hänen ajamansa erilaiset uudistukset menivät niinkin hyvin läpi.⁵⁷

Tiitisen ja presidentti Mauno Koiviston välille kehittyi myös luottamuksellinen ja toimiva yhteistyösuhde. Tapaamiset Koiviston kanssa eivät rajoittuneet myöskään pelkkään presidentin

informoimiseen kuten Kekkonen aikana, vaan Koivisto keskusteli Tiitisen kanssa laajemminkin ajankohtaisista kysymyksistä ja kyseli tämän mielipiteitä. Koivisto saattoi myös silloin tällöin delegoida ministerien kanssa käytäviä keskusteluja Tiitisen hoidettavaksi. Näin tapahtui esimerkiksi Mathias Rustin lentäessä Suomesta vuokratulla pienkoneella Kremlin punaiselle torille. Luottamus näkyi siinäkin, että suojelupoliisin päällikkö tuli vuonna 1983 mukaan presidentin ulkomaanmatkoja valmistelevaan ennakkovaltuuskuntaan.⁵⁸

Koivisto ei myöskään vaikuttanut päästävän Tiitistä mielellään muihin tehtäviin, jollaiset alkoivat käydä Tiitisen mielessä jo vuonna 1985. Presidentin kanssa asia tuli puheeksi tammikuussa 1986, kun presidentti oli lukenut suojelupoliisin päällikön lähtöhaluista Ilta-Sanomista. Koiviston ihmetellessä, miksei Tiitinen ollut puhunut asiasta häneen kanssaan, sanoi Tiitinen, ettei ollut halunnut vaivata presidenttiä asialla, kun mitään konkreettista vaihtoehtoa ei ollut tullut esille. Asiasta oli kyllä keskusteltu Kalevi Sorsan (SDP) ja Paavo Väyrysen (Keskustapuolue) kanssa pari kolme kertaa. Heille Tiitinen oli ilmaissut valmiutensa siirtyä pian kahdeksan vuotta kestäneen Supo-palvelun jälkeen muihin tehtäviin. Toistaiseksi Tiitinen kuitenkin jatkaisi tehtävässään, mistä presidentti vaikutti ilmeisen helpottuneelta. Presidentin siunaus muihin tehtäviin siirtymiselle tuli lopulta maaliskuussa 1989. Tiitinen itse toivoi voivansa palata Eduskuntaan. Joulukuussa siirtyminen alkoi näyttää mahdolliselta ja toteutui lopulta lokakuun alussa 1990.⁵⁹

Tiitisen lähtöön kytkeytyy myös toinen, Koiviston kanssa maaliskuussa 1989 esillä ollut asia – suojelupoliisin ja presidentin suhteen muuttaminen parlamentaariseen suuntaan. Kuten Koivisto Tiitiselte totesi, oli suojelupoliisin sektori ollut siihen saakka poikkeus presidentin yleisessä parlamentarisoimispyrkimyksessä. Presidentti ei enää tulisi lausumaan Tiitiselte käsityksiään siitä, mitä suojelupoliisin johdon tulisi tehdä, vaan päätökset, vakoilujuttujen ohjaus mukaan lukien, kuuluivat jatkossa yksin sisäasiainministerille. Jos ministeri sitten halusi keskustella presidentin kanssa tai presidentti ministerin kanssa, oli se tietenkin mahdollista.⁶⁰

Asia koski myös presidentin tekemiä persona non grata -päätöksiä, eli Suomessa toimivien ulkomaisten tiedustelupalveluiden työntekijöiden karkotuksia. Näiden osalta keskustelussa päädyttiin siihen, että jatkossa asian käsittelyyn osallistuisivat presidentin lisäksi pääministeri, ulkoministeri ja sisäasiainministeri. Tiitinen itse kuitenkin toivoi, että niin kauan kuin hän oli Supon päällikkönä, mentäisiin muilta osin “entisellä systeemillä”. Se kävi Koivistollekin, joka ei nähnyt tarvetta jyrkkiin ja nopeisiin muutoksiin.⁶¹

Presidentin päätöksen taustalla vaikutti sekin, etteivät Supon toimialan asiat olleet enää Suomen ja Neuvostoliiton suhteissa yhtä dramaattisia kuin aikaisemmin. Koivisto halusi kuitenkin edelleen olla henkilökohtaisesti informoitu suojelupoliisia koskevista asioista, joten Tiitisen ja presidentin tapaamiset jatkuisivat muutoin ennallaan.⁶²

Kun seuraava karkotustapaus oli esillä presidentin kanssa tammikuussa 1990, oli Tiitinen jo keskustellut siitä niin sisäasiainministeri Jarmo Rantasen (SDP) kuin pääministeri Harri Holkerin (Kok.) kanssa, jotka molemmat olivat karkotuksen kannalla. “Tehdään näin”, totesi Koivisto. Entisen systeemin mukaan Tiitinen ilmoitti KGB:n residenttinä Helsingissä toimineelle Felix Karaseville helmikuun alussa, että Viktor Lazinin oli syytä poistua maasta. Ilmoitus jäi Tiitisen kauden viimeiseksi.⁶³

Suojelupoliisin päällikön tehtävät vastaanottaessaan Seppo Tiitinen halusi rehellisesti ja voimaperäisesti kehittää viraston toimintaa pohjoismaiselle tasolle. Tämän tavoitteen voi sanoa toteutuneen hyvin. Viraston resurssien kasvattamisessa hän onnistui jopa kiitettävästi, mitä tuskin kukaan hänen aikanaan virastossa työskennellyt kiisti. Sisäisen yhteishengen parantamisessa hän kuitenkin epäonnistui.

Päällikkönä Tiitinen jakoi voimakkaasti henkilöstön mielipiteet puolesta ja vastaan, ja hän olikin viraston sisällä tunnettu paitsi huumoristaan, myös temperamentista ja lujasta tahdostaan. Jälkimmäisistä saa käsityksen myös hänen sisäisessä henkilöstölehdessä julkaistuista kirjoituksistaan, joissa ei arasteltu suoraa puhetta. Myös kasvatusten saattoivat kunniansa kuulla niin epäselvästi muotoiltujen ilmoitusten laatijat kuin ylemmän päällystönkin edustajat. Hermonsä Tiitinen menetti esimerkiksi mainitun päällikön lähtöhaluilla spekuloiineen Ilta-Sanomien jutun ilmestymisen jälkeen, sillä Tiitinen epäili, että vuoto olisi tapahtunut suojelupoliisin päällystön keskuudesta.⁶⁴

Ehkä suuttumus tuolla kertaa johtui osaltaan siitä, ettei Tiitinen ollut ehtinyt kertoa aikeistaan presidentille itse, vaan tämä sai lukea niistä lehdestä. Yleisemmin taustalla lienee ollut Tiitisen ilmeinen halu pitää kaikki virastoa koskevat laajempaa merkitystä omaavat asiat mahdollisimman hyvin omassa kontrollissaan. Kokihan hän olevansa viime kädessä henkilökohtaisesti vastuussa kaikesta, mitä suojelupoliisin nimissä tehtiin.⁶⁵

Päällikköä kohtaan tunnettua luottamusta nakersi viraston sisällä sekin, että hänellä koettiin olevan eri osastoilla omat suosikkinsa, joiden uskottiin raportoivan Tiitiselle kyseisen osaston tapahtumista. Näillä suosikeilla koettiin olevan myös muille kuulumattomia oikeuksia niin kaluston käytön kuin toimintavapauden suhteen, minkä lisäksi suosikkiaseman koettiin näkyvän nimityksissä. Viraston sisäinen yhteishenki pysyi siksi koko Tiitisen kauden ajan huonona. Itse päivittäisen työn tekemiseen ilmapiiriin ei kuitenkaan vaikuttanut.⁶⁶

Yhteistyökyky ja -halu sekä luottamuksellinen yhteistyöilmapiiri ei siis Seppo Tiitisen päällikkökaudella parantunut, vaan toiminta säilyi siiloutuneena, mikä esti organisaation täyden potentiaalin hyödyntämisen. Suurimpana syynä tälle tiukassa istuvalle organisaatiokulttuurille näyttäytyy puutteet tiedon jakamisessa.

70

Pohjimmiltaan kyse oli sinänsä perustellusta tarpeesta suojata sensitiivistä operatiivista tietoa, mutta suojaamisessa mentiin helposti liiallisuuksiin. Kuten eräs Kuopion piiritoimiston etsivä Helsingissä työkierrossa vietetyn viikon jälkeen vallalla olleen salailun kulttuurin tiivistä: “[...] mehän kaikki olemme niin konspiratiivisia niin konspiratiivisia, että joskus ottaa ihan nuppiin”.⁶⁷ Salailun seurauksena edellytykset oman työn tekemiselle parhaalla mahdollisella tavalla estyivät. Ikävimpiä olivat tilanteet, joissa tietoa koettiin pantattavan tarkoituksellisesti joko oman aseman pönkittämiseksi tai kollegojen ammattitaidon testaamiseksi. Tämän epäterveen kulttuurin perimmäisiä syitä pohdittiin myös henkilöstölehden sivuilla. Syyksi tunnistettiin puute viraston tehtävien kokonaisuuden ymmärtämisessä ja yhteisen “filosofian” puute. Kun talon sisällä ei löydetty yhteisiä tavoitteita ja päämääriä, kilpailivat osastot keskenään. Yhteishenkeä ei parantanut sekään, etteivät esimiehet puuttuneet osastojen sisällä tapahtuvaan juoruiluun ja selän takana puhumiseen.⁶⁸

Päällikkökeskeisessä virastossa vaikuttaa yksi asia olevan varma. Kun uusi päällikkö aloittaa työnsä, on edessä organisaatiomuutos. Sellaista alettiin pian valmistella myös Tiitisen seuraajan, Eero Kekomäen toimesta.⁶⁹ Millaisia toiveita hänelle esitettiin viraston uudistamiseksi, miten uusi päällikkö niihin tarttui ja miten nuo toiveet toteutuivat, jää myöhemmän historiankirjoituksen vastattavaksi. Todennäköisesti sisäisen yhteishengen ja yhteistyön parantaminen löytyi kehittämiskohteiden joukosta.

¹ Arvi Kolin muistelmat, 30.12.1982, Järjestämätön aineisto, Suojelupoliisin arkisto.

² Ulkopoliitiikan vaatimuksien huomiointi konkretisoitui Pentin lanseeraamassa ajatuksessa 360-asteen valvonnasta; suojelupoliisin valvonnan tuli kohdistua kaikkiin ilmansuuntiin, ei vain itään. Henkilöstön keskuudessa tämä ohje koettiin kuitenkin epämääräisenä neuvostotiedustelun valvonnan kieltämisenä ilman, että tilalle olisi määritelty jotain toista valvonnan kohdetta. Kommunistien osalta Pentin kaudella annettiin puolestaan määräys vähentää ns. rivijäsenten rekisteröintiä. Sisäasiainministeriö vahvisti linjauksen vuonna 1975 ohjeella, jonka mukaan valvontaa tuli harjoittaa vain sellaisten järjestöjen ja henkilöiden osalta, joiden toiminnassa itsessään ilmenee valtion turvallisuutta vaarantavia piirteitä. Suojelupoliisin toimintaan ohjeella ei kuitenkaan ollut suurta vaikutusta. Valvonta väheni lähinnä turistien ja Suomesta Neuvostoliittoon matkustaneiden osalta. Mari Luukkonen, *Rautaesiripun varjossa. Supo idän ja lännen jännitekentässä 1978–1990* (Helsinki: Otava, 2022), 22–23; Kimmo Rentola, “Suojelupoliisi kylmässä sodassa 1949–1991,” teoksessa *Ratakatu 12. Suojelupoliisi 1949–2009*, toim. Matti Simola (Hämeenlinna: WSOY, 2009), 72–77.

³ Tiitisen ja nimityksestä suojelupoliisin päälliköksi ks. Luukkonen, *Rautaesiripun varjossa*, 19–28.

⁴ Suojelupoliisin päällystön kokouspöytäkirja, 13.6.1978, Asiamapisto XXII E 3, Suojelupoliisin arkisto.

⁵ Seppo Tiitinen, “Suojelupoliisin toiminnasta ja sen kehittämisestä,” 18.12.1978, S-Tiedote 3/1978, Asiamapisto XXII D 6, Suojelupoliisin arkisto. Tiitinen puhui kirjoituksensa teemoista henkilöstölle jo joulukuun alkupuolella järjestetyssä koulutustilaisuudessa. Suojelupoliisin koulutus- ja neuvottelutilaisuuden pöytäkirja, päivämätön (tilaisuus 7.12.1978), Asiamapisto XXII F, Suojelupoliisin arkisto. Tiitisen näkemys viraston kehittämistarpeista oli mitä ilmeisimmin synteesi hänen suojelupoliisin apulais- ja toimistopäälliköiden kanssa käymistään keskusteluista. Vaikutusta oli etenkin Arvi Kolin ajatuksilla, joka kannatti esimerkiksi analyysitoiminnan käynnistämistä ja toi Tiitisen tietoon myös ulkopoliitiikan huomioimiseen suojelupoliisin toiminnassa liittyviä ongelmia. Pöytäkirja, Koulutus- ja neuvottelutilaisuus. Yhteenveto täydennyskurssi II (6.–10.3.1978), SP/KD 709/78, Asiamapisto XXII F, Suojelupoliisin arkisto; Luukkonen, *Rautaesiripun varjossa*, 73–74.

⁶ Rentola, “Suojelupoliisi kylmässä sodassa,” 130.

⁷ Juha Pohjonen, “Suojelupoliisi – sisäisen turvallisuuden takaaja” ja Kimmo Rentola “Supo, kommunistit, KGB,” teoksessa *Isänmaan puolesta, Suojelupoliisi 50 vuotta*, toim. Matti Simola ja Tuulia Sirvio (Jyväskylä: Gummerus, 1999); Rentola, “Suojelupoliisi kylmässä sodassa”.

⁸ Luukkonen, *Rautaesiripun varjossa*.

⁹ Rentola, “Suojelupoliisi kylmässä sodassa,” 130; Seppo Tiitisen haastattelu, 30.8.2017.

¹⁰ Luukkonen, *Rautaesiripun varjossa*, 304; Muistio turvallisuustoimiston tilasta, 12.9.1979, Pykkäsen aineisto, Suojelupoliisin arkisto.

¹¹ Tiitisen haastattelu, 30.8.2017.

¹² Tiitisen haastattelu, 30.8.2017.

¹³ Seppo Tiitinen, “Suojelupoliisin toiminnasta ja sen kehittämisestä,” 18.12.1978, Suojelupoliisin arkisto.

¹⁴ Viraston oikeudellisesta valvonnasta vastasivat valtioneuvoston oikeuskansleri ja eduskunnan oikeusasiamies. Varainkäyttöä valvoi valtionalouden tarkastusvirasto. Seppo Tiitinen, “Suojelupoliisin toiminnasta ja sen kehittämisestä,” 18.12.1978, Suojelupoliisin arkisto; Suojelupoliisin päällystön kokouspöytäkirja, 7.3.1979, Asiamapisto XXII E 3, Suojelupoliisin arkisto; Suojelupoliisin koulutus- ja neuvottelutilaisuuden pöytäkirja (7.12.1978), Suojelupoliisin arkisto.

¹⁵ Seppo Tiitinen, “Suojelupoliisin toiminnasta ja sen kehittämisestä,” 18.12.1978, Suojelupoliisin arkisto.

¹⁶ Päällystön kokouspöytäkirja, 7.3.1979, Suojelupoliisin arkisto; Suojelupoliisin päällystön kokouspöytäkirja, päivämätön (kokous 3.-4.5.1979), Asiamapisto XXII E 3, Suojelupoliisin arkisto.

¹⁷ Päällystön kokouspöytäkirja, 13.6.1978, Suojelupoliisin arkisto; Päällystön kokouspöytäkirja (toukokuu 1979), Suojelupoliisin arkisto. Vielä 1970-luvun puolivälissä suojelupoliisissa oli ollut muuta poliisia paremmat palkat, mutta sen jälkeen tilanne kääntyi toisin päin. Työtyytyväisyys suojelupoliisissa. Suojelupoliisin I tutkinta- ja valvontakurssin tutkielma, lokakuu 1986, Asiamapisto XXII F, Suojelupoliisin arkisto. Virkajärjestely ei edennyt vielä vuoden 1980 budjetissa, mutta se sisällytettiin vuosille 1980–1984 laadittuun taloussuunnitelmaan. Suojelupoliisin päällystön kokouspöytäkirja, päivämätön (kokous 10.-11.10.1979), Asiamapisto XXII E 3, Suojelupoliisin arkisto. Tavoite toteutui 1980-luvun aikana. Ajan sukupuolittuneesta ajattelutavasta ks. Luukkonen, *Rautaesiripun varjossa*, 347–349.

¹⁸ Päällystön kokouspöytäkirja, 7.3.1979, Suojelupoliisin arkisto; Tiitisen haastattelu, 30.8.2017; Pekka Ervasti ja Seppo Tiitinen, *Tiitinen. Vakoilijoita ja veijareita* (Helsinki: Otava, 2018), 52. Käytännössä “resurssi-automaatti” toimi niin, että kun suojelupoliisin etsivä valmistui jostakin korkeakoulusta, kirjoitti Tiitinen Hiltuselle kirjeen, jossa hän kertoi tarpeesta tarkastajan viran perustamiselle. Hiltunen lähetti sen jälkeen puolestaan sisäasiainministeriölle kirjeen, jossa ilmoitettiin valtiovarainministeriön myöntäneen suojelupoliisin tarkastajan viran perustamista varten “niin ja niin paljon rahaa”. Hiltunen olikin Tiitisen mukaan ottanut valtionvarainministeriössä tehtäväkseen huolehtia niiden virastojen resurssitarpeista, joihin poliitikkojen kiinnostus ei tuohon aikaan ulottunut. Näitä olivat puolustusvoimat, rajavartiolaitos ja poliisi. “Sillä perusteella Teemu oli ottanut omaksi henkilökohtaiseksi velvollisuudekseen huolehtia vähimmäisresursseista näille virastoille.” Tiitinen muistelee, että tätä automaattia hyödynnettiin noin viidessä tapauksessa. Tässä järjestelyssä ei presidentti Kekkonella ollut osuutta. Sen sijaan Tiitinen ja Hiltusen hyviin väleihin saattoi vaikuttaa yhteiset sukujuuret – Varkaudesta kotoisin oleva Hiltunen oli ollut Tiitisen äidin luokkatoveri. Tiitisen haastattelu, 30.8.2017. Henkilöstöpolitiikasta ks. myös Rentola, “Suojelupoliisi kylmässä sodassa 1949–1991,” 132–133.

¹⁹ Päällystön kokouspöytäkirja (toukokuu 1979), Suojelupoliisin arkisto.

²⁰ Päällystön kokouspöytäkirja, 7.3.1979, Suojelupoliisin arkisto.

²¹ Suojelupoliisin koulutus- ja neuvottelutilaisuuden pöytäkirja (7.12.1978), Suojelupoliisin arkisto; Seppo Tiitisen presidentti Urho Kekkosen kanssa käymien keskustelujen muistiinpanot, 5.10.1978, Suojelupoliisin arkisto; Tiitisen haastattelu, 30.8.2017.

²² Päälystön kokouspöytäkirja, 13.6.1978, Suojelupoliisin arkisto. Jännite näkyi myös keväällä 1979 Supon ohjesäännön valmistelussa, jonka luonnos heijasti ajatusta piiritoimistojen alisteisesta asemasta Helsingissä sijaitseviin toimistoihin nähden. Muotoiluun tehtiinkin tältä osin muutoksia. Päälystön kokouspöytäkirja (toukokuu 1979), Suojelupoliisin arkisto.

²³ Suojelupoliisin päälystön kokouspöytäkirja (lokakuu 1979), Suojelupoliisin arkisto.

²⁴ Suojelupoliisin päälystön kokouspöytäkirja (lokakuu 1979), Suojelupoliisin arkisto; Muistio, Suojelupoliisin organisaation uudistamisesta, 10.2.1981, Asiamapisto XXII E 1, Suojelupoliisin arkisto.

²⁵ Seppo Tiitisen organisaatiouudistusta koskeva kirjoitus, 17.12.1981, S-Tiedote 4/1981, Asiamapisto XXII D 6, Suojelupoliisin arkisto.

²⁶ Suojelupoliisissa aloitettiin lokakuussa 1979 organisaatiouudistuksen valmistelu, jonka tavoitteena oli luoda virastoon neljä pääyksikköä; tietojen hankintayksikkö, tietojen analysointiyksikkö, hallinnollinen yksikkö ja tekninen yksikkö. Suojelupoliisin käsikylehti 6/79, Asiamapisto XXII E 6, Suojelupoliisin arkisto; Suojelupoliisin päälystön kokouspöytäkirja (lokakuu 1979), Suojelupoliisin arkisto. Suunnitelmat muuttuivat valmistelun edetessä ja lopulta 1.3.1982 voimaan tullut organisaatio koostui yksiköiden sijaan osastoista.

²⁷ Suojelupoliisin päälystön kokouspöytäkirja (lokakuu 1979), Suojelupoliisin arkisto.

²⁸ Haastattelu 1, marraskuu 2020, tutkimusajanjaksolla valvontatoimistossa/osastolla työskennellyt virkamies; Tuomo Pietiläinen, Outi Salovaara ja Salla Vuorikoski, "Suojeltu mies," Helsingin Sanomat, 29.1.2023; "Otteita Henkilökunta ry:n vuosikokouksen pöytäkirjasta, kokous 13.-14.3.1981," 9.4.1981, S-Tiedote 1/1981, Asiamapisto XXII D 6, Suojelupoliisin arkisto.

²⁹ Muistio, 10.2.1981, Suojelupoliisin arkisto.

³⁰ Teuvo Veijalainen, "Poliisiasetuksen muutoksista ja niiden vaikutuksista," Suomen poliisilehti 3/1982.

³¹ Arvo Pentti oli ennen nimitystään suojelupoliisin päälliköksi keskustalainen poliitikko ja myös Tiitiselä oli omat kytköksensä Keskustapuolueeseen, vaikka ei jäsen ollutkaan.

³² Pertti B:n haastattelu 22.9.1997, järjestämätön aineisto, Suojelupoliisin arkisto; Haastattelu 1, marraskuu 2020; Haastattelu 3, marraskuu 2020, tutkimusajanjaksolla Lappeenrannan piiritoimistossa työskennellyt virkamies.

³³ Päälystön kokouspöytäkirja, 7.3.1979, Suojelupoliisin arkisto.

³⁴ Sekä SKP että SDP esittivät keväällä 1972 suojelupoliisin lakkauttamista. Mari Luukkonen, "Suomalainen tiedustelukulttuuri aikuisuuden kynnyksellä," teoksessa *Suomalaisen tiedustelukulttuurin jäljillä*, toim. Tommi Koivula (Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotatieteiden laitos, 2020), 17, <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-3139-4>.

³⁵ Päälystön kokouspöytäkirja, 7.3.1979, Suojelupoliisin arkisto. Ks. myös Rentola, "Suojelupoliisi kylmässä sodassa 1949–1991," 128–129. Todettakoon, että suojelupoliisin virat tuntuivat 1980-luvulla olevan todella tärkeitä SDP:n ja Keskustapuolueen välisessä kilpailussa. Siitä esimerkkinä Tiitisen ja presidentti Urho Kekkosen (tausta Maalaisliitto/Keskustapuolue) käymä keskustelu mahdollisuudesta nimittää Seppo Nevala vuoden 1982 organisaatiouudistuksessa hallinnolliseksi apulaispäälliköksi. Kekkonen linjasi Nevalan aseman pysyvän toistaiseksi entisellään (hallintotoimiston päällikkö). Tiitinen ja Kekkonen, 19.2.1981, Suojelupoliisin arkisto. Organisaatiouudistuksen voimaantullessa presidentiksi oli vaihtunut Mauno Koivisto (tausta SDP) ja Nevala nimitettiin ko. apulaispäälliköksi. SDP:ssä kiinnitettiin puolestaan huomiota vuonna 1986 sihteeristön päällikön nimitykseen, kun nimitys oli menossa Supon sisällä Tiitisen kannattamalle keskustataustaiselle henkilölle. Kalevi Sorsa (SDP) vei asian presidentille, koska näki nimityksessä "kepun halun soluttautua". Tiitinen kiisti nimityksen poliittisuuden ja Koivisto käski viemään Sorsalle terveiset, että presidentti ymmärsi Tiitisen näkökulman tässä asiassa. Tiitinen ja Koivisto, 7.1.1986, Suojelupoliisin arkisto.

³⁶ Nevalasta Haastattelu 1, marraskuu 2020; Luukkonen, *Rautaesiripun varjossa*.

³⁷ Heikki Maijasen kirjoitus, 9.4.1981, S-Tiedote 1/1981, Asiamapisto XXII D 6, Suojelupoliisin arkisto. Turvallisuustoimiston (vuodesta 1982 turvallisuusosaston) ylitarkastajaksi edennyt Heikki Maijanen lukeutui itse SDP:n kannattajiin ja heräsi Tiitisen muistikuvien mukaan Nevalan taloon tultua "kuin uuteen eloon". Tiitisen haastattelu, 30.8.2017.

³⁸ Suojelupoliisin koulutus- ja neuvottelutilaisuuden pöytäkirja (7.12.1978), Suojelupoliisin arkisto.

³⁹ Tiitisen haastattelu, 30.8.2017; Seppo Tiitisen organisaatiouudistusta koskeva kirjoitus, 17.12.1981, S-Tiedote 4/1981, Asiamapisto XXII D 6, Suojelupoliisin arkisto. Päälystön kokouspöytäkirja, 13.6.1978, Suojelupoliisin arkisto; Puhuttelumuistio, Valvontaosasto 29.8.1988, henkilömappi 12561, Suojelupoliisin arkisto.

⁴⁰ Muistio, Henkilölausunnoista hallittuun turvallisuustyöhön, 18.8.1982, Liite 1 ennalta ehkäisevästä turvallisuustyöstä 9.7.1982 annetun sisäasiainministeriön päätöksen soveltamisohjeessa, no 2524, Asiamapisto 0708, Suojelupoliisin arkisto.

⁴¹ Tiitisen haastattelu, 30.8.2017; Tiitisen organisaatiouudistusta koskeva kirjoitus, 17.12.1981, Suojelupoliisin arkisto.

⁴² Sisäasiainministeriölle 1.12.1981 lähetetty muistio, Esitys poliisiasetukseen tehtäviksi muutoksiksi (päiväämätön), Asiamapisto XXVI, Suojelupoliisin arkisto.

⁴³ Henkilölausunnoista hallittuun turvallisuustyöhön, 18.8.1982, Suojelupoliisin arkisto; Sisäasiainministeriölle 1.12.1981 lähetetty muistio, Esitys poliisiasetukseen tehtäviksi muutoksiksi (päiväämätön), Asiamapisto XXVI, Suojelupoliisin arkisto.

⁴⁴ SP/KD 1967/1982, Sisäasiainministeriön päätös 2409/402/82, Asiamapisto 0708, Suojelupoliisin arkisto.

⁴⁵ “Suopo ja työnantajat toimivat yhdessä. Salaiset ohjeet työntekijöiden urkkimiseksi,” Tiedonantaja, 2.4.1982; Ilmoitus 457/82, 26.4.1982, Asiamapisto XXII A 1, Suojelupoliisin arkisto. Suojelupoliisista puhekielessä käytetty lyhennys Suopo on alkuaan kommunistien virastolle antama pilkkanimi ja tulee termistä “suojeluskuntapoliisi”.

⁴⁶ Tiitisen haastattelu, 30.8.2017.

⁴⁷ Ulkopoliittikan huomioimista viraston operatiivisessa toiminnassa sekä vastavakoilutoiminnan ja kansainvälisen yhteistyön kehittämistä olen käsitellyt väitöskirjassani Rautaesiripun varjossa. Vastaava suuri muutos turvallisuustoimiston puolella oli mainittu lopullinen systemaattisesta kommunistivalvonnasta luopuminen ja siirtyminen ulkomaalaisten erityisvalvontaan sekä kansainvälisen terrorismin torjuntaan.

⁴⁸ Työryhmän sihteeriksi kutsuttiin tilapäinen tarkastaja Eelis Roikonen. Suojelupoliisin käskylehti 6/79, Suojelupoliisin arkisto. Uudistuksen läpimenoa ei riskeerattu suurilla lisäresurssipyynnöillä, vaan uusien virkojen perustaminen hoidettiin pääosin lakkauttamalla vanhoja. Täysin uusia virkoja perustettiin vain kaksi. Enemmän muutoksia tuli palkkaluokkiin ja tehtävänimikkeisiin, minkä lisäksi tehtiin virkasiirtoja yksiköstä toiseen.

⁴⁹ Ellei muuta mainita, perustuu tässä esitetty organisaatiouudistuksen osalta seuraaviin lähteisiin: Muistio, 10.2.1981, Suojelupoliisin arkisto; Suojelupoliisin talous- ja toimintasuunnitelma vuosille 1982–1986, Pylkkäsen aineisto, Suojelupoliisin arkisto; Tiitisen organisaatiouudistusta koskeva kirjoitus, 17.12.1981, Suojelupoliisin arkisto; Matti Simola, “Organisaatio ja henkilöt 1982–1991,” teoksessa *Simola, Ratakatu 12. Suojelupoliisi 1949–2009*, 140–141. Asia oli esillä presidentti Kekkonen kanssa kahdesti. Tiitinen ja Kekkonen 5.9.1980 ja 19.2.1981, Suojelupoliisin arkisto.

⁵⁰ Turvallisuusosasto, Lyhyen aikavälin toimintasuunnitelma (LTS) vuodelle 1982 (päiväämätön), Pylkkäsen aineisto, Suojelupoliisin arkisto; Nro 1447, Selostus ennalta ehkäisevää turvallisuustyötä koskevan päätöksen soveltamisesta, 25.4.1983, Asiamapisto XXII A 1, Suojelupoliisin arkisto; Muistio, 17.12.1984, Tasavallan presidentin kansliasta palautetut Suojelupoliisin asiakirjat (TPAA), Suojelupoliisin arkisto; No 654, Selostus suojelupoliisin ennalta ehkäisevää turvallisuustyötä koskevan sisäasiainministeriön päätöksen soveltamisesta 1984, 10.4.1985, Asiamapisto XXII A 1, Suojelupoliisin arkisto; No 694, Selostus suojelupoliisin ennalta ehkäisevää turvallisuustyötä koskevan sisäasiainministeriön päätöksen soveltamisesta 1985, 13.5.1986, Asiamapisto XXII A 1, Suojelupoliisin arkisto; No 566, Selostus suojelupoliisin ennalta ehkäisevää turvallisuus-työtä koskevan sisäasiainministeriön päätöksen soveltamisesta 1986, Suojelupoliisi, 3.4.1987, Asiamapisto XXII A 1, Suojelupoliisin arkisto.

⁵¹ Seppo Tiitinen, “Suojelupoliisin toiminnasta ja sen kehittämisestä,” 18.12.1978, Suojelupoliisin arkisto.

⁵² Suojelupoliisin neljännesvuosikatsaukset, Asiamapisto XXII D 6, Suojelupoliisin arkisto.

⁵³ Sihteeristön LTS-suunnitelmat ja suunnitelmien toteutumisen seurantaraportit, Pylkkäsen aineisto, Suojelupoliisin arkisto; Haastattelu 1, marraskuu 2020. Suojelupoliisin kansainvälisten suhteiden kehittymisestä Luukkonen, *Rautaesiripun varjossa*.

⁵⁴ Luukkonen, *Rautaesiripun varjossa*.

⁵⁵ Tiitisen päällikkökauden alussa henkilöstön lukumäärä oli 110 ja päättyessä 170. Luukkonen, *Rautaesiripun varjossa*, 115, 304, 447; Rentola, “Suojelupoliisi kylmässä sodassa 1949–1991,” 132.

⁵⁶ Arvi Koli, “Kenttämiehen muistikuvia Supon 30-vuotistaipaleelta,” 18.12.1978, S-tiedote 3/1978, Asiamapisto XXII D 6, Suojelupoliisin arkisto.

⁵⁷ Eino Uusitalo oli myös hallituksen varapääministeri, joten hänellä oli vaikutusvaltaa siinäkin suhteessa. Tiitisen haastattelu, 30.8.2017. Vaikutusvaltaa lisäsi myös kuuluminen presidentti Kekkonen luotettujen henkilöiden joukkoon.

⁵⁸ Muut ennakkovaltuuskuntaan kuuluvat olivat ulkoministeriön protokollapäällikkö, ulkoministeriön lehdistöpäällikkö ja presidentin ensimmäinen adjutantti. Tiitisen haastattelu, 30.8.2017.

⁵⁹ Presidentti Koiviston Tiitisen tapaamiselle 28.3.1989 valmistelevat muistiinpanot esille otettavista asioista, ulkopoliittikka 1982–1989, Suojelupoliisin asiakirjat, Mauno Koiviston arkisto, Kansallisarkisto (KA). Seppo Tiitinen presidentti Mauno Koiviston kanssa käymien keskustelujen muistiinpanot 7.10.1985, 7.1.1986, 28.3.1989 ja 11.12.1989, Suojelupoliisin arkisto; Ervasti ja Tiitinen, *Tiitinen. Vakoilijoita ja veijareita*, 184–187.

⁶⁰ Koiviston muistiinpanot 28.3.1989, Kansallisarkisto; Tiitinen ja Koivisto 28.3.1989, Suojelupoliisin arkisto.

⁶¹ Koiviston muistiinpanot 28.3.1989, Kansallisarkisto; Tiitinen ja Koivisto 28.3.1989, Suojelupoliisin arkisto.

⁶² Koiviston muistiinpanot 28.3.1989, Kansallisarkisto; Tiitinen ja Koivisto 28.3.1989, Suojelupoliisin arkisto.

⁶³ Ulkoasiainministeri Pertti Paasilolle (SDP) asia esiteltiin ilmeisesti tämän ulkomaanmatkan vuoksi vasta 7.2.1990. Tiitinen ja Koivisto 28.3.1989 ja 18.1.1990, Suojelupoliisin arkisto; Tiitisen haastattelu, 30.8.2017; Luukkonen, *Rautaesiripun varjossa*, Liite 2. Katso myös Rentola, “Suojelupoliisi kylmässä sodassa 1949–1991,” 183–184.

⁶⁴ Seppo Tiitinen, “Toimintaperiaatteet – totista totta vaiko silmänlumetta,” 29.12.1980, S-tiedote 4/1980; Pertti B:n haastattelu, 22.9.1997, Suojelupoliisin arkisto; Haastattelu 1, marraskuu 2020.

⁶⁵ Rentola, “Suojelupoliisi kylmässä sodassa 1949–1991,” 130. Erityisen tarkasti Tiitinen piti langat käsissään KGB:n suhteen, mutta myös läntisten kumppaneiden kanssa käydyistä keskusteluista tuli raportoida suoraan päällikölle. Myös puhutuksiin tuli saada päällikön lupa. Luukkonen, *Rautaesiripun varjossa*, 268, 350, 401.

⁶⁶ Haastattelu 1, marraskuu 2020; Haastattelu 2, marraskuu 2020, tutkimusajanjaksolla valvontatoimistossa/osastolla työskennellyt virkamies; Haastattelu 3, marraskuu 2020. Ks. myös Ervasti ja Tiitinen, *Tiitinen. Vakoilijoita ja veijareita*, 54–55.

⁶⁷ “Ajatuksia työkierrosta ja kenttätöiminnasta,” 9.4.1981, S-Tiedote 1/1981, Asiamapisto XXII D 6, Suojelupoliisin arkisto.

⁶⁸ “Omnellinen sika,” 17.12.1981, S-Tiedote 4/1981, Asiamapisto XXII D 6, Suojelupoliisin arkisto; “Kontaktit ja valvonta näissä ympyröissä,” helmikuu 1984, S-Tiedote 1/84, Asiamapisto XXII D 6, Suojelupoliisin arkisto; ”Toiminnasta ja yhteishengestä suojelupoliisissa,” Supo-Info-Opus 2/86, Asiamapisto XXII D 6, Suojelupoliisin arkisto; ”Onko suojelupoliisissa huono henki?,” Supo-Info-Opus 3/86, Asiamapisto XXII D 6, Suojelupoliisin arkisto.

⁶⁹ Rentola, "Suojelupoliisi kylmässä sodassa 1949–1991," 256.